

Руслан РАХІМОВ, асп.

ORCID ID: 0009-0007-0286-408X

e-mail: rakhimov.ruslann@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

ДИСКУРСИВНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕДМОВ КІНЦЯ XVI–XVII СТ.

Вступ. *Із початком книгодрукування передмови стають обов'язковим паратекстуальним елементом книги, в якому автор тлумачить незрозумілі слова і фрази, дає власні коментарі щодо основного тексту, що розкриває суб'єктивне світобачення та сприяє висвітленню характерних рис доби. Хоч передмови до рукописних і стародрукованих видань розроблялися різними дослідниками у сферах книгознавства, текстології, культурології, лінгвістики, вони досі не розглядалися з погляду дискурсивного аналізу.*

Мета статті – схарактеризувати основні принципи дискурсивного аналізу українських передмов кінця XVI–XVII ст.

Методи. *Зі спеціальних методів було застосовано контекстуально-інтерпретаційний метод, дискурсивний метод, історико-антропологічний метод, лінгвокультурологічний аналіз.*

Результати. *Схарактеризовано особливості дискурсивного аналізу українських передмов кінця XVI–XVII ст., описано наукові підходи і дослідження різних паратекстуальних елементів (геральдичних віршів, передмов, присвят, глос, епіграфів тощо). Проаналізовано історичні, соціокультурні та лінгвістичні аспекти функціонування передмов до стародруків, їхню жанрову специфіку, мовну диференціацію та територіальну варіативність. Досліджено дискурсивні параметри передмов, зокрема оцінність, адресантність-адресатність, діалогічність, інтертекстуальність, що визначають функціональну роль паратекстуальних елементів. Робота підкреслює важливість комплексного аналізу передмов, враховуючи всі вищезазначені аспекти.*

Висновки. *Передмови як окремий жанр є виразниками різних дискурсивних параметрів, що відіграють значну роль у сприйнятті текстів та висвітленні особливостей як авторського світобачення, так і "духу часу". Дослідження дискурсивних параметрів українських передмов кінця XVI–XVII ст. є актуальним об'єктом лінгвістичних*

© Рахімов Руслан, 2025

досліджень, оскільки досі бракує наукових робіт, що комплексно аналізують передмови, які написані різними мовами, різні за жанровим спрямуванням і територіальною належністю.

Ключові слова: дискурсивний аналіз, паратекст, передмови, українські стародруки, українська мова кінця XVI–XVII ст.

Вступ

Дослідження передмов є продуктивним та актуальним напрямом для науковців різних галузей: лінгвістів, істориків, книгознавців, текстологів, літературознавців. Перші випадки написання передмов до оригінальних і перекладних робіт трапляються ще в рукописних книжках. Із плином часу ця тенденція поширилась та стала мало не обов'язковою для праць різних жанрів. М. Боянівська зазначала, що "в рукописну книжку XVI ст. дедалі активніше проникали світські елементи: обширні передмови переписувачів, коментарі до основного тексту, дописки, а саме – тлумачення незрозумілих слів та виразів (у Кормчій 1604 р. священника Василя), примітки полемічного характеру (у «Бесідах» Іоанна Златоуста початку XVII ст.)" (Боянівська, 2001).

Із розвитком книгодрукування започаткувалася традиція введення до тексту більшої кількості елементів паратексту: починаючи від "Букваря" й "Апостола" 1574 р. і до поч. XVIII ст., передмови стали обов'язковим атрибутом українських стародруків (Чепіга, 1988, с. 16–25). Передмови до текстів кінця XVI–XVII ст. є ключовими джерелами для реконструкції інтелектуального життя тогочасної України.

В історичному аспекті українські передмови досліджували В. Німчук, В. Мойсієнко, Г. Наєнко, О. Ніка, О. Курганова, Ю. Олешко. О. Курганова дослідила лінгвостилістичні особливості українських видань періоду Бароко з текстологічного боку, досить велику частину своєї праці приділила вивченню присвят і передмов. Вона акцентувала увагу на метафоричній презентації книги в них, де видання ототожнювалась з "даром" (офіра небесному покровителю, вдячний подарунок меценатові чи коштовний дарунок читачеві) (Курганова, 2023).

Г. Наєнко проаналізувала структурно-семантичні, функціональні, комунікативні та когнітивні аспекти наукових видань

середньоукраїнського періоду. Дослідниця визначила проблеми методологічних субтекстів у передмовах, схарактеризувала категорії оцінки, інформативності передмов, способи номінації адресата та наявні в них покликання, діалогічні моделі передмов "я – ти", "я – ви", "ми – ви" (Наєнко, 2014).

Ю. Олешко з'ясувала специфіку передмови "Книги о священстві" (1614) Іоанна Златоуста: відображення у передмові позатекстової ситуації, у межах якої відбувався процес текстотворення, схарактеризувала адресанта й адресата, мету, тематику й мовне оформлення дискурсу (Олешко, 2018). За передмовами до проповідницьких збірників А. Радивилівського досліджено особливості реалізації категорії гоноративності (ввічливості) (Олешко, 2017).

Ці праці свідчать про науковий інтерес до передмов як об'єкта лінгвістичних досліджень. Попри це, залежно від дослідницьких завдань, науковці ставили за мету дослідити конкретний аспект функціонування передмов: передмови до текстів окремих стилів або за одним текстом чи ознакою, що потребує детального розгляду для кінця XVI–XVII ст.

Мета дослідження – схарактеризувати основні принципи дискурсивного аналізу українських передмов кінця XVI–XVII ст.

Методи

Різноманітність передмов цього часу доцільно схарактеризувати за різними критеріями: жанрово-стильовим (наукові, ораторсько-проповідницькі, полемічні та інші тексти); територіальним (стародруки, надруковані в різних регіонах (Львів, Київ, Острог, Чернігів тощо), належністю до друкарень (друкарня Києво-Печерської лаври, С. Соболя, М. Сльозки, І. Федорова, В. К. Острозького тощо). Збірка Ф. Титова "Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI–XVIII вв. Всезбірка передмов до українських стародруків" (Київ, 1924) репрезентує лише передмови з друків Києво-Печерської лаври впродовж XVI – на початку XVIII ст.

Зі спеціальних методів було застосовано контекстуально-інтерпретаційний метод, дискурсивний метод, історико-антропологічний метод, лінгвокультурологічний аналіз.

Результати

Передмови мають непересічне значення для історії літературної мови та історії культури загалом. Із кінця XVI до XVIII ст. вони становили окремий жанр, могли відрізнятися від основного тексту мовою, способом викладу і змістом; у них перепліталися усталені середньовічні традиції та новаторські ідеї авторів (як-от упровадження геральдики і віршів).

Досліджуючи староукраїнські передмови, І. Чепіга наголошувала на їхній жанровій синтетичності, зараховувала їх до творів малих форм, які поєднують у собі ознаки автобіографізму, повісті, поезики, теорії літератури, лінгвістики, публіцистики тощо. Це зумовило різноманіття стилістики передмов: "інколи вони наближаються до полемічно-публіцистичних трактатів, в інших – до панегіриків, ще в інших – до риторичної проповіді і т.д. Такий синкретизм жанру відповідав принципам середньовічної естетики" (Чепіга, 1988).

Структурно передмови цього періоду зазвичай ділилися на дві частини: присвята небесному покровителеві або подяка меценату, який допоміг із видаванням книги, та звернення до читача ("чительника"). Діалогічність передмов, яка полягає в прямому або прихованому зверненні автора до читача, що впливає на сприйняття та оцінювання основного тексту реципієнтом, визначає передмову як: 1) елемент паратексту, що загалом охоплює багато різних структурних частин (присвяти, епіграфи, глоси, післямови), 2) текстову структуру, що відображає риторичні та соціокультурні особливості доби.

Поняття "паратекстуальності" у літературознавчий обіг увів французький дослідник Ж. Женетт, розкривши його сутність через метафору "порогу": "Паратекст – це те, що дає змогу текстові стати книгою і у якості такої бути запропонованій читачам і, у більш загальному сенсі, широкому загалу. Паратекст не стільки бар'єр чи закритий кордон, скільки поріг – чи те слово, яке використовував Борхес щодо передмови – «ганок», що пропонує світові в цілому можливість аби увійти всередину, або розвернутися і піти геть" (Genette, 1997, с. 1–2).

Услід за Женеттом, розглядаємо "паратекст" як "відношення тексту до його найближчого навколотекстового середовища,

адже саме елементи паратексту межують із текстом, а також контролюють, скеровують читача на сприйняття твору" (Genette, 1992, с. 109).

Паратекст сприймався як все те, що функціонує поруч із основним текстом, допомагає зрозуміти процес його створення, цілісно зв'язує частини тексту. Попри те, що паратексту надають додаткові функції, його елементи суттєві для функціонування і сприйняття тексту.

Паратекст як об'єкт дослідження набуває актуальності в європейському та українському дискурсах, де він розглядається як один з елементів, що дозволяє краще інтерпретувати семантику твору.

Варто зазначити, що паратекст досліджують на матеріалі художньої літератури (М. Сокол дослідила прагматичні аспекти паратексту на матеріалі повісті І. Франка "Захар Беркут").

Попри поширеність досліджень паратексту сучасних творів, маємо й праці, присвячені паратекстуальним елементам давнього періоду. Часто дослідження паратексту (давнього чи сучасного) спирається на розроблення проблем окремого його елемента (епіграфа, передмови, присвяти тощо). Так, Н. Писаренко на матеріалі текстів Г. Сковороди дослідила роль епіграфа в їхній структурно-семантичній організації. Учена акцентує увагу на тому, що автор писав епіграфи різними мовами (староукраїнською, латинською, грецькою) залежно від жанру твору, його адресантності та бачення основної ідеї твору автором. Дослідниця стверджує, що епіграфи "вказують на глибину і важливість інформації, яку читач знайде у тексті [...] активізують саму дію читача, вимагаючи від нього широкі ерудованості" (Писаренко, 2023).

Проблематика геральдичних віршів як елемента паратексту розроблялася у працях І. Помазана і С. Грициної. В епоху Бароко герб сприймався як "цілісний символ, що складався з великої кількості часткових, виявляв особливе значення, що перегукувалось із символічним сприйняттям світу бароковим книжником" (Грицина, 2014). Геральдичні вставки складалися з трьох елементів: заголовка, малюнка та епіграми, де "заголовки, як правило, вказують, кому герб належить. Епіграма коментує герб, даючи панегіричну характеристику його носію в подяку за

допомогу при створенні книжки і як «аванс» за підтримку, потреба в якій може виникнути у боротьбі навколо книжки після її виходу в світ. Зміст епіграми зводиться до панегіричного оспівування чеснот гербоносія через перелік або тлумачення атрибутів герба" (Крекотень, 1992, с. 15).

О. Ніка і Г. Наєнко звернули увагу на глоси як елемент паратексту давніх текстів. Глоси – це авторський коментар або пояснення незрозумілих слів чи висловів, що могли подаватися в тексті (внутрішньорядкові) або на полях (зовнішньотекстові) рукописів або друків. У полемічних текстах О. Ніка дослідила зовнішньотекстові глоси та їхні функції, визначила, що "глосування має істотне значення для оцінки поданої мовцем інформації, ступеня її опрацювання та адаптації відповідно до ситуативних зумовленостей" (Ніка, 2009).

Г. Наєнко дослідила різновиди глос у текстах З. Копистенського. Учена наголошує, що для сприйняття наукового тексту, зокрема й текстів філософсько-теологічної концептосфери, важливим є розуміння термінології, що приводило до використання внутрішньорядкових глос, які подавались як еквівалент до оригінальних понять. Г. Наєнко зазначала, що глоси виконують "схоластичну функцію пояснення заради самого пояснення, демонструють ерудованість автора, орнаментують виклад" (Наєнко, 2014).

Окремим елементом паратексту є передмова – дискурсивно обумовлена одиниця комунікації, що має на меті сприяти кращому сприйняттю інформації, викладеної в основному тексті.

Говорячи про передмову як комунікативний елемент паратексту, варто зазначити, що найуживанішою формою для неї є дискурс, з його характерними розповідними рисами, що контрастують з наративним чи драматичним видом тексту (Сокол, 2009). Тож передмова виконує в тексті медіативну функцію, поєднуючи дискурс автора та читача.

У передмовах часто розкривається соціальний, історичний і культурний контекст, у якому створюється текст. Вони дозволяли авторам більше відходити від церковного канону, що сприяло відображенню в передньому слові рис доби, в якій цей твір писався. Тож паратекст (і передмови як його елемент) сконцентрував характерні риси свого часу, особливості світо-

сприйняття та світовідчуття людей, що зробило передмови об'єктом дослідження істориків культури та джерелознавців.

Вивчення передмов і присвят як паратекстуальних елементів в стародруках XVI–XVII ст. знайшли своє відображення у роботах А. Новак. Учена акцентує увагу на тому, що в передмовах часто згадувалися меценати, які сприяли виданню книги, або ж присвяти польському королю чи українській шляхті, яка вірно йому служить. Попри це в текстах Київської колегії, надрукованих у Печерській друкарні, маємо паратексти, що відображають герби царського роду та присвяти цареві. Це були перші друковані тексти після Переяславської угоди та напередодні і одразу після Андрусівського перемир'я. Ці зміни в соціально-політичному житті й відбилися в текстах передмов та присвят. Окрім того, А. Новак наголошує на тому, що паратекстуальні елементи розглядалися їхніми авторами як медіум пам'яті, опираючись на який будувалася ідентичність тогочасного українського суспільства. У підтвердження цієї тези можна навести часті приклади посилань на добу Київської Русі як один із фундаментальних елементів інтеграції історичної пам'яті українців, а також ототожнення козаків із захисниками православної віри. На думку А. Новак, "паратекстуальні елементи об'єднувала тенденція до опису сучасного життя руської православної громади в певних історичних обставинах", тобто паратексти часто були "спеціально змодельованим баченням минулого, яке відповідало сучасним релігійним, культурним і політичним потребам" (Nowak, 2020).

Цікавість до передмов українських стародруків XVI–XVII ст. як об'єкта наукового дослідження обумовлений низкою історичних і соціокультурних причин. По-перше, цей період є ключовим у розвитку української друкованої книги, оскільки з'являється дедалі більше культурних осередків, які засновують друкарні. Одними з найважливіших друкарень цього періоду, безсумнівно, є Острозька, Львівська, Києво-Печерська та ін. Упровадження друкованої книги сприяло поширенню освіти, релігійної думки, інтелектуалізації суспільства. Завдяки поширенню книгодрукування дедалі поширенішою ставала традиція додавання до основного тексту передмов.

Упродовж XVI–XVII ст. мовна ситуація в Україні була складною через активні політичні та соціокультурні зміни. У цей час церковнослов'янська мова залишалася мовою релігійної літератури, оскільки асоціювалась зі святістю та традицією. Завдяки проникненню ідей церковної Реформації "проста" мова вийшла за межі побуту та ділових документів і почала використовуватись в інших сферах. Ця мова характеризується використанням діалектизмів, запозичень із польської, латинської, грецької мов. Вона поширюється і в передмовах, оскільки автори мали за мету звернутись до широкої аудиторії читачів.

Використання двох мов одночасно в одних і тих самих сферах і стилях спонукало до сприйняття цих мов як окремих сутностей, які можуть відігравати однакові функції. Яскравим прикладом цього, окрім перекладів, є книги, які подавались двома мовами. Наприклад, окремі частини граматики Л. Зизанія подано і церковнослов'янською, і "простою" мовами (Німчук, 1980, с. 72). Паралельне функціонування церковнослов'янської та "простої" мови сприяло процесам взаємозапозичень та взаємовпливу, на чому наголошував В. Русанівський: "Місцева літературна і церковнослов'янська мови тут не тільки протиставляються одна одній як різні системи, але й урівноважуються в плані функціональному, що дає їм можливість активно впливати одна на одну" (Русанівський, 1985, с. 66). Ці передумови кінця XVI–XVII ст. позначилися у передмовах, характеристику яких розширює дискурсивний аналіз.

Як зазначалось вище, книгодрукування стало поштовхом до поширення текстів і важливу роль у цьому відігравали культурні осередки Острога, Львова, Києва та інших міст. Це становить одну з проблем дослідження передмов, оскільки вони відрізняються залежно від різних регіонів їх видання. У мові передмов часто відображаються специфічні локальні особливості, які визначаються різними обставинами (історичні умови, рівень розвитку книгодрукування, культурні традиції та вплив інших культур).

Також однією з характеристик передмов цього періоду є різноманіття мов, якими вони писалися. Мова передмови часто могла не збігатися з мовою основного тексту. Інтерференція живої та книжних мов, вплив польської, латинської, грецької

мов у межах передмов можуть впливати на мовну гетерогенність текстів.

Окрім територіальної та мовної диференціації передмов, варто проаналізувати їхню різножанровість. Так, у передмовах до богословських, полемічних чи релігійних текстів важливу роль відігравала риторика, яка відповідала релігійним канонам того часу, формувала певну модель поведінки чи світогляду. Натомість передмови до наукових, освітніх чи літературних видань мали іншу структуру й завдання. Передусім пояснення ідеї, визначення теми чи методів дослідження, пояснення важливості цього тексту і мотивування читача до осмислення змісту. Для ефективного аналізу передмов необхідно врахувати, що та сама форма передмови в різних жанрах може мати різне функціональне навантаження.

Дослідження передмов тісно пов'язані з розробленням їх дискурсивних параметрів, у межах яких виділяємо оцінність, адресантність, адресатність, діалогічність та інтертекстуальність.

Категорія оцінності відображає ставлення автора до адресата, адресанта, подій чи явищ за оцінною шкалою. Вона також відображає сугестивний вплив, оскільки вираження думок автора щодо тих чи тих фактів є дієвим для впливу на читача. Услід за Г. Насенко, вважаємо, що для передмов XVI–XVII ст. характерний субтекст оцінки книжної праці як корисної для суспільства, що збігається і з попередньою традицією. Окрім того, варто виділити роль церковнослов'янської мови, яка набуває значного поширення, та самоідентифікацію автора як "простомовного".

Жоден текст, зокрема й передмови, не є абстрактними, вони мають автора, з чого випливає параметр адресантності. Автор передмов самовиражається як мовна особистість з усією своєю оригінальністю, своєрідністю, висвітлюючи суб'єктивні елементи світосприйняття. Авторська присутність у тексті реалізується за допомогою метазнаків, серед яких виділяються елементи дейксису та займенники.

Разом із категорією адресантності розглядається й адресатність тексту, оскільки вони часто взаємопов'язані. Свідомість автора тісно пов'язана зі свідомістю читача в процесі мовної діяльності, продуктом якої виступає текст (у нашому випадку

передмова). Адресація впливає на спосіб викладу матеріалу, його лексичну, синтаксичну побудову залежно від об'єкта адресування. За О. Селівановою, адресатність розглядають як текстово-дискурсивну категорію, що висвітлює диференціацію рецепієнта на реального отримувача інформації та гіпотетичного, який закладений у текст автором та виконує функцію сприйняття адресата реальним читачем (Селіванова, 2008, с. 15–16). Передмови кінця XVI–XVII ст. характеризуються багатоадресатністю, оскільки автор старався приділити увагу як читачеві, так і діячам, які допомогли у створенні або друкуванні тексту, чи релігійним образам, які сприяли написанню.

Категорію адресованості тексту виділяють у межах діалогічності, що реалізується у формах "питання–відповідь", "діалог–дискусія". На поширеність діалогічності в староукраїнській мові наголошувала М. Пещак (Пещак, 1994, с. 256). О. Ніка схарактеризувала полеміку, що є "генетично діалогічною за своєю природою" (Ніка, 2009).

Важливим дискурсивним параметром передмов є інтертекстуальність, що встановлює зв'язок із прецедентними, передусім релігійними, джерелами. У писемних пам'ятках "чуже мовлення" репрезентовано в різних виявах (цитованість, переповідність, оцінність), залежно від тематики тексту та інтенцій автора.

Дискусія і висновки

Отже, передмови до українських стародруків XVI–XVII ст. розглядаються в контексті паратекстуальних структур, що виконують важливу роль у книжній традиції того часу, відбиваючи особливості як авторського світобачення, так і "духу часу". У передмови проникає більше світських елементів, що сприяло поширенню "простої мови" поряд із церковнослов'янською. Передмови демонструють еволюцію книжної мови та її адаптацію до потреб суспільства. Водночас територіальні відмінності передмов засвідчують різні культурні впливи та соціальні умови в різних регіонах України, що також заслуговує подальших досліджень.

Важливим етапом дослідження паратекстуальних елементів на базі передмов є вивчення їх дискурсивних параметрів, що дозволяє розглянути комунікативні стратегії, які використо-

ували автори, а також провести історичну реконструкцію дискурсивної ситуації.

Перспективи дослідження полягають у вивченні текстів різної жанрової та територіальної належності, розширення дискурсивних параметрів для аналізу передмов кінця XVI–XVII ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Боянівська, М. Б. (2001). Книгописання. *Історія української культури у п'яти томах: Т. 2. Українська культура XIII – першої половини XVII століть* (с. 591–608). Наукова думка. <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult240.htm>

Грицина, С. В. (2014). *Барокові інновації у староукраїнській літературній мові XVII ст.* [Неопубл. дис. канд. філол. наук]. Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Крекотень, В. І. (1992). Українська книжна поезія середини XVII ст. *Українська поезія. Середина XVII ст.* (с. 5–23). Наукова думка. <http://litopys.org.ua/ukrpoetry/anto46.htm>

Курганова, О. Ю. (2023). *Від образу до художньої структури: Стиль бароко в українській богослужбовій книзі XVII–XVIII ст.* НБУВ. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004691>

Наєнко, Г. М. (2014). *Структурно-семантичні та функціональні параметри староукраїнського наукового тексту XVI–XVIII ст.* [Дис. д-ра філол. наук]. Київський національний університет імені Тараса Шевченка https://shron1.chtyvo.org.ua/Naienko_Halyna/Strukturno-semantychni_ta_funktsionalni_parametry_staroukrainskoho_naukovoho_tekstu_XVI-XVIII_st.pdf

Ніка, О. (2009). *Модус у староукраїнській літературній мові другої половини XVI – першої половини XVII ст.* КНУ ім. Тараса Шевченка.

Ніка, О. І. (2009). Глоси у староукраїнській полеміці кінця XVI – початку XVII ст. крізь призму дискурс-аналізу. *Studia Linguistica*, 2, 269–275. <https://studia-linguistica.knu.ua/wp-content/uploads/2018/10/2009-2-269-275-Ніка-О.І..pdf>

Німчук, В. В. (1980). *Староукраїнська лексикографія в її зв'язках з російською та білоруською.* Наукова думка.

Олешко, Ю. (2017). *Гоноративність у передмовах до проповідницьких збірників А. Радивиловського.* Мова : класичне – модерне – постмодерне, 3, 94–104. <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/e075c231-c88d-4d62-8c62-8132d982bde9>

Олешко, Ю. (2018). Дискурсивні особливості передмови до "Книги о священстві" Іоанна Златоуста (Львів, 1614). *Наукові записки НАУКМА. Мовознавство*, 1, 46–49. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a71c5d81-79e7-4801-a70f-ec42fbb5fb51/content>

Пешак, М. (1994). *Розвиток давньоукраїнського і староукраїнського наукового тексту*. Українознавство.

Писаренко, Н. Д. (2023). Паратекст як маркер декодування текстів Г. Сковороди. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, 2(60), 40–43. <http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v60/part2/9.pdf>

Русанівський, В. М. (1985). *Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов*. Наукова думка.

Селіванова, О. (2008). *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми*. Довкілля-К.

Сокол, М. (2009). Комунікативні функції передмови як паратексту. *Питання літературознавства: Науковий збірник*, 78) 312–322. <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/18499/35-Sokol.pdf?sequence=1>

Чепіга, І. П. (1988). Передмова й післямова до українських стародруків як джерело вивчення історії української літературної мови. *Мовознавство*, 5, 16–25.

Genette, G. (1992). *The Architext : an Introduction*. University of California Press.

Genette, G. (1997). *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Cambridge University Press. (Literature, Culture, Theory 20)

Nowak, A. (2020). *Parateksty drukowanych ksiąg cerkiewnych w metropolii kijowskiej jako media pamięci (druga połowa XVI–XVII wiek)*. *Slavica Wratislaviensia*, 173, 171–181. <https://doi.org/10.19195/0137-1150.173.14>

REFERENCES

Boianivska, M. B. (2001). Book writing. *History of Ukrainian culture in five volumes: Vol. 2. Ukrainian culture of the XIII – first half of the XVII centuries* (pp. 591–608). Naukova dumka [in Ukrainian]. <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult240.htm>

Chepiha, I. P. (1988). Prefaces and afterwords to Ukrainian old printed books as a source for studying the history of the Ukrainian literary language. *Linguistics*, (5), 16–25 [in Ukrainian].

Genette, G. (1992). *The Architext : an Introduction*. University of California Press.

Genette, G. (1997). *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Cambridge University Press. (Literature, Culture, Theory 20).

Hrytsyna, S. V. (2014). *Baroque innovations in the Old Ukrainian literary language of the 17 century*. Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].

Krekoten, V. I. (1992). Ukrainian book poetry of the middle of the XVII century. *Ukrainian poetry. The middle of the XVII century* (pp. 5–23). Naukova dumka [in Ukrainian]. <http://litopys.org.ua/ukrpoetry/anto46.htm>

Kurhanova, O. Y. (2023). *From image to artistic structure: Baroque style in the Ukrainian liturgical book of the XVII–XVIII centuries* [in Ukrainian]. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004691>

Naienko, G. M. (2014). *Structural, Semantic and Functional Parameters of the Old Ukrainian Scientific Text of the XVI–XVIII centuries* [Doctoral dissertation in philology]. Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian]. https://shron1.chtyvo.org.ua/Naienko_Halyna/Strukturno-semantychni_ta_funktsionalni_parametry_staroukrainskoho_naukovoho_tekstu_XVI-XVIII_st.pdf

Nika, O. (2009). *Modus in the Old Ukrainian literary language of the second half of the XVI – first half of the XVII century* [in Ukrainian].

Nika, O. I. (2009). Glosses in Old Ukrainian polemics of the late sixteenth and early seventeenth centuries through the prism of discourse analysis. *Studia Linguistica*, 2, 269–275 [in Ukrainian]. <https://studia-linguistica.knu.ua/wp-content/uploads/2018/10/2009-2-269-275-Hika-O.I..pdf>

Nimchuk, V. V. (1980). *Old Ukrainian lexicography in its relations with Russian and Belarusian*. Naukova dumka [in Ukrainian].

Nowak, A. (2020). Parateksty drukowanych ksiąg cerkiewnych w metropolii kijowskiej jako media pamięci (druga połowa XVI–XVII wiek). *Slavica Wratislaviensia*, 173, 171–181. <https://doi.org/10.19195/0137-1150.173.14>

Oleshko, Yu. (2017). Honorativity in the prefaces to the preaching collections of A. Radyvylovsky. *Language: classical – modern – postmodern: a collection of scientific papers*, 3, 94–104 [in Ukrainian]. <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/e075c231-c88d-4d62-8c62-8132d982bde9>

Oleshko, Yu. (2018). Discursive Features of the Preface to the Book on the Priesthood by John Chrysostom (Lviv, 1614). *Scientific notes of NaUKMA. Linguistics*, 1, 46–49 [in Ukrainian]. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a71c5d81-79e7-4801-a70f-ec42fbb5fb51/content>

Peshchak, M. (1994). *Development of the Old Ukrainian and Old Ukrainian Scientific Text*. Ukrainian Studies [in Ukrainian].

Pysarenko, N. D. (2023). Paratext as a marker for decoding H. Skovoroda's texts. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian*

University, 2(60), 40–43 [in Ukrainian]. http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v60/part_2/9.pdf

Rusanivskyi, V. M. (1985). *Sources of development of East Slavic literary languages*. Naukova dumka [in Ukrainian].

Selivanova, O. (2008). *Modern linguistics: directions and problems*. Environment-K [in Ukrainian].

Sokol, M. (2009). Communicative functions of the preface as a paratext. *Issues of literary studies: Scientific collection*, 78, 312–322 [in Ukrainian]. <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/18499/35-Sokol.pdf?sequence=1>

Отримано редакцією журналу / Received: 20.12.24

Прорецензовано / Revised: 07.01.25

Схвалено до друку / Accepted: 15.01.25

Ruslan RAKHIMOV, PhD Student

ORCID ID: 0009-0007-0286-408X

e-mail: rakhimov.ruslann@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine

DISCURSIVE ANALYSIS OF UKRAINIAN PREFACES OF THE LATE 16th–17th CENTURIES

Background. *With the beginning of book printing, prefaces became an obligatory paratextual element of the book, in which the author interprets obscure words and phrases, gives his own comments on the main text, reveals a subjective worldview, and helps to highlight the characteristic features of the era. Although prefaces to manuscripts and old printed editions have been studied by various researchers in the fields of book studies, textual studies, cultural studies, and linguistics, they have not yet been considered from the point of view of discourse analysis.*

The purpose of the article is to characterize the main principles of discourse analysis of Ukrainian prefaces of the late 16th and 17th centuries.

Methods. *Among the special methods, the contextual-interpretive method, discursive method, historical and anthropological method, and linguistic and cultural analysis were used.*

Results. *The features of the discursive analysis of Ukrainian prefaces of the late 16th–17th centuries are characterized, scientific approaches and studies of various paratextual elements (heraldic poems, prefaces, dedications, glosses, epigraphs, etc.) are described. The historical, socio-cultural, and linguistic aspects of the functioning of prefaces to old printed books, their genre specificity, linguistic differentiation, and territorial*

variation are analyzed. The discursive parameters of the prefaces, in particular, evaluative, addressing, dialogic, intertextuality, which determine the functional role of paratextual elements, are studied. The work emphasizes the importance of a comprehensive analysis of prefaces, taking into account all the above aspects.

Conclusions. *As a separate genre, prefaces are expressions of various discursive parameters that play a significant role in the perception of texts and highlight the peculiarities of both the author's worldview and the "spirit of the times". The study of the discursive parameters of Ukrainian prefaces of the late 16th–17th centuries is a relevant object of linguistic research, since there is still a lack of scientific works that comprehensively analyze prefaces written in different languages, different in genre and territorial affiliation.*

Keywords: *discourse analysis, paratext, prefaces, Ukrainian old printed books, Ukrainian language of the late 16th–17th centuries.*

Автор заявляє про неаявність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses, or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.